WATAPANA

WATAPANA

ta sali kwáter biaha pa aña / verschijnt viermaal per jaar

REDAKSHON (redaktie)

Gertrudis Pestana, Henry Habibe, Carel de Haseth, Pedro Velásquez, Lloyd Narain

SEKRETARIA (sekretariaat)

Groenhovenstraat 14, Leiden 2404, Nederland

of:

Bontemantelstraat 23, Playa, Aruba, Antillen

SUSKRIPSHON ANWAL
(abonnement per jaargang)
Nederland *f* 7,—
Antijas *f* 4,— (florín antijano)
Otros países: 2,50 dollars

KWENTA POSTAL (postgiro)
1634245 t.n.v. Redakteur van het tijdschrift Watapana, Groenhovenstraat 14,
Leiden 2404, Nederland

of:

CHEQUE POSTAL INTERNACIONAL a:
H. Habibe, Bontemantelstraat 23, Playa, Aruba, Antillas neerlandesas.

Hende por manda artíkulonan di kolaborashón (getaip i duplo) na e adrèsnan aki riba menshoná. Nos ta publiká poesía, prosa, ensajo, krítika literario i artíkulonan ku ta trata di kultura antijano i latino-amerikano. E obranan por ta skibrí na papiamento, hulandés, spanó i inglés. Tambe nos ta illustrá grabado o dibuhonan (linotipia) ku por ser imprimí den nan forma o grandura bèrdadero.

Inzendingen voor Watapana moeten in duplo getypt ingezonden worden aan de bovenstaande redaktieadressen; in aanmerking voor publikatie komen poëzie, proza, essays, literaire kritieken en artikelen over de Antilliaanse en Latijns-amerikaanse kultuur. Deze werken kunnen in het Papiamento, Nederlands, Spaans en Engels gesteld worden. In beperkte mate komen ook linosneden, pentekeningen en andere ongekleurde werken die op ware grootte kunnen worden afgedrukt in aanmerking voor opname.

WATAPANA

Aña IV número 2 febrüari 1972

REVISTA KULTURAL DI ANTIJAS HULANDÉS

W. de Bekker:

DE TWEEDE TAAL DER ANTILLEN??

In het spanningsveld tussen willen en kunnen moet de landspolitiek gericht zijn op het geluk van de mens. Dit geluk is nauw verbonden met de zelfwaarde van de mens welke recht wordt gedaan wanneer die mens tot volle ontplooiing kan komen en in zijn eigenheid wordt bevestigd. Dit betekent dat het kind in ieder geval onderwijs ontvangt waarbij de moedertaal als voertaal wordt gehanteerd totdat zijn denken gedifferentieerd is.

Zolang het kind onderwijs geniet moet gewerkt worden aan de uitbouw van de moedertaal opdat dit deel van zijn eigenheid zo volwaardig mogelijk wordt.

Voor de Bovenwindse eilanden betekent dit dat slechts het Engels wordt gehanteerd als voertaal en voor de Benedenwindse eilanden het Papiamentu.

Om een ieder de kans te geven zich verder te ontplooien was een tweede taal voor de bevolking van de Benedenwindse eilanden noodzaak. De kennis en beheersing van die tweede taal is niet voor iedereen gelijk. Differentiatie al tot uitdrukking komend in de onderwijsorganisatie zal ook toegepast moeten worden in het onderwijs van de tweede taal. De vraag is nu welke taal als tweede taal onderwezen dient te worden. Uitgangspunt dient te zijn dat men zich via die tweede taal verder moet kunnen ontplooien. De tweede taal zal een cultuurtaal moeten zijn, d.w.z. een taal waarin genoeg leerboeken, literaire en wetenschappelijke werken zijn. De mogelijkheid om één der zgn. ,,auxiliary languages" of ,,kunsttalen" zoals Esperanto, Ido, Occidental, Novial en Interlingua als tweede taal te nemen is hiervoor natuurlijk uitgesloten. Het Nederlands is in bovengenoemde zin wel cultuurtaal, maar toch moet zij idealiter als inadequaat worden beschouwd. In het voortgezet onderwijs in Nederland is het immers al noodzakelijk dat leerlingen zich bekwamen in één of meer der zgn. „moderne talen". Voor hen is Nederlands onvoldoende. Mogen we hier de woorden van Stanley Brown aanhalen: „Ik zou het Nederlands volledig afschaffen — een arm taaltje overigens, maar 13 miljoen mensen spreken het. Naast het Papiaments als voertaal het rijke Spaans of Engels, een wereldtaal" (vgl. Diekman; ,,Een doekje voor het bloeden", Den Haag, 1970).

Toch willen wij deze kwestie niet zo absoluut stellen. Bij de beoordeling van de situatie zal o.m. rekening gehouden moeten worden met de ,,blanke" groepering op de Nederlandse Antillen, die deel uitmaakt van de Antilliaanse bevolking. De ,,blanke" Curaçaoënaar is Antiliaan. Op deze groep is de ,,wet van de geringe deviatie" van toepassing.

,,Wanneer in een maatschappij twee of meer groepen voorkomen, waarvan één groep een geringe deviatie van zijn referentiekader ten opzichte van dat van de outsider-onderzoeker, benevens verwantschap in materiële en geestelijke aspecten tussen haar cultuur en die der outsider-onderzoeker, vertoont, terwijl de overige groepen dezer maatschappij duidelijk herkenbare ,,afwijkingen" in cultuur en referentie-kader demonstreren, dan is de onderzoeker geneigd de deviatie van de eerste groep te verwaarlozen" (Hoetink: ,,De gespleten samenleving in het Caribisch gebied"; Assen, 1962).
Men is zo geneigd de ,,inheemse" blanke groep niet als autochtoon te beschouwen. Historisch gezien was zelfs de blanke groep eerder in het Caribisch gebied dan het negroïde deel. Of dit bepaalde rechten geeft is een tweede. Wel zal er recht gedaan moeten worden aan hun ontplooiingskansen. Men zal ervoor moeten waken dat ten gevolge van een ,,historisch schuldcomplex", zoals Hoetink het noemt, Nederlandse schuldgevoelens ten gevolge van het koloniale verleden, worden geprojecteerd op de inheemse blanken. Hierdoor worden de laatsten gepromoveerd tot bijzondere dragers van ,,ons" algemene schuldgevoel (vgl. Hoetink, blz. 129). Oriëntatie op het Nederlands moet voor hen open staan.
De situatie voor de Papiamentstalige ligt anders. In de keuze van de tweede moet op tweeërlei gebied aansluiting gezocht worden. Enerzijds een aansluiting bij het taaleigen zelf. Het Papiamentu wordt gewoonlijk opgevat als een Spaans-creoolse taal, hoewel Tomás Navarro Tomás en meer recent Dr. H. L. A. van Wijk aantoonden dat vele Portugese items fundamenteel zijn in het lexicon van het Papiamentu en dat de verspaansing moet hebben plaats gehad lang nadat de Spanjaarden en andere Spaanssprekenden de eilanden hadden verlaten (vgl. Taylor: ,,New Languages for old in the West Indies" in: Fishman, J. A.: Readings in the sociology of Language, (The Hague, Paris; 1968).
In deze ligt een aansluiting bij het Spaans voor de hand. Anderzijds zal men, wanneer men met een taal ook een cultuur brengt, die nauw aan de taal verbonden is, die de taal maakt en door de taal wordt gemaakt, dié taal moeten kiezen die het best aansluit bij het functioneren van de Antiliaanse bevolking in het Caribisch gebied. Aansluiting dus bij het cultuureigen. De huidige voertaal Nederlands vindt zijn referentie-kader in de dominante groep en ten gevolge van de politiek-economische machtstructuur is deze taal te handhaven. De opstand van 30 mei 1969 heeft echter geleerd dat wanneer maar even die macht aan het wankelen wordt gebracht, de landstaal een kans krijgt.
Bij de culturele context en feitelijke situatie zijn Spaans en Engels de mogelijkheden die aansluiting kunnen geven. De geografische ligging van de Benedenwindse eilanden geeft vooral oriëntatie op het Spaanstalige cultuurgebied en zeker niet op het Nederlandstalige. Verder staat ten opzichte van de Antillen het Spaanstalige het minst oppositioneel. In gebruiken, waarden en normen hebben de Antillianen,

en nu zouden we deze term in zijn meest ruime zin willen opvatten, meer gemeen met het Spaanstalige cultuurgebied dan met het Engelstalige. De keuze voor het Spaans zou dan ook de minste afbreuk doen aan de culturele eigenheid, ze zou misschien zelfs die eigenheid kunnen bevestigen. Maar kritisch dient men te staan t.a.v. de huidige cultuur binnen dat Spaanse taalgebied.

In technologisch opzicht heeft Escarpit gelijk wanneer hij zegt: ,,Le bloc espagnol lui ressemble par la dipersion puisqu'il intéresse deux continents, mais les nations que le composent sont économiquement plus faibles et culturellement moins développées que celles du bloc anglais" (,,La révolution du livre"; Unesco, Paris, 1965). Juist omdat het boek een belangrijke plaats inneemt in de taalkwestie, werkt de technologische achterstand door in de productie van boeken en hierdoor de toevoer van kennis. Het volgende cijfermateriaal, ontleend aan het werk van Escarpit, geeft enig inzicht in de productie van boeken per titel in het Engelse en Spaanse blok:

	1952 aantal titels		1962 aantal titels	
Wereld-productie	250.000	100 %	350.000	100 %
Engelse blok	32.000	12,8%	55.000	15,7%
Duitse blok	25.000	10,0%	35.000	10,0%
Spaanse blok	14.000	5,6%	20.000	5,7%
Franse blok	14.000	5,6%	15.000	4,3%

In vergelijking met het Engelse blok is de productie in het Spaanse blok gering blijkens dit cijfermateriaal. Het is een factor, die mee zou kunnen spelen in de uiteindelijke beslissing over de taal. Niet alleen de productie (van belang voor onderwijs en wetenschap), maar ook de inhoud die door de boeken verspreid kan worden is van belang. De ,,Spaanse" landen zijn tot op heden niet de meest progressieve landen gebleken. Dit ,,niet-progressieve" zal met de taal worden binnengebracht. Interessant in deze is de positie welke Nederland heeft ingenomen in Europa en de wereld. Nederland bezit een zeer lange traditie in de boekdrukkunst en boekhandel. In de 17e en 18e eeuw was het Hollandse boek al het voermiddel van alle liberale gedachten geweest en de huidige situatie maakt het nu nog mogelijk dat ,,L'édition néerlandaise est un des carrefours de la pensée scientifique moderne" (Escarpit).

Dit alles neemt niet weg dat door het Spaans, de Antillen aan zullen sluiten bij de Latijns-amerikaanse cultuur welke een onafhankelijke realiteit is en, hoewel zij in onze ogen niet zo progressief mag schijnen, haar eigen waarden heeft, waarden waartegen alle progressiviteit misschien niet kan opwegen. Zo wijst Gillin op de hoge waarde die men zowel in Noord Amerika als in Latijns Amerika hecht aan

individualiteit („Ethos components in Modern Latin American Culture"; American anthropologist, Vol. 57: 488-500).
In Noord Amerika wordt de waarde van het individu vertaald in termen van gelijkheid aan anderen, ieder heeft gelijke kansen en is even goed als een ander. In Latijns Amerika wordt het individu juist hoog gewaardeerd omdat hij niet precies hetzelfde is als een ander. Hij is bijzonder en uniek. Voorts wijst Gillin er op, dat de Latijns-Amerikanen nu niet primair worden gemotiveerd door pragmatisme, materialisme en utilitarisme. Ze zijn meer geïnteresseerd in geestelijke waarden.
„Most of our aid programs to Latin America involve the transmission of technology, whether in agriculture, education, public health, engineering, military planning, medicine, or what-not. It is just possible that technology and pragmatism alone do not ring a bell in the Latin American culture".
Slechts wanneer de huidige politieke en economische machthebbers willen inzien, dat geluk van de mens afhangt van zekere voorwaarden waaraan een cultuur moet voldoen, dan is een evolutionaire ontwikkeling gebaseerd op rationaliteit, waaruit tenslotte het Papiamentu als voertaal op de basisschool en het Spaans als tweede taal naar voren treedt, mogelijk.
Vele problemen zullen overwonnen moeten worden.
Er zal een onderwijzerscorps gerealiseerd moeten worden dat terdege onderricht is in de Spaanse taal. Financiële offers zullen gebracht moeten worden, maar de voordelen zullen talrijk zijn.
Om verder Stanley Brown te citeren: „Ik denk dat dat als gevolg zal hebben dat wij een bevolking krijgen zoals de Nederlandse of de Engelse met al zijn schakeringen van zeer intelligent, zeer daadkrachtig tot minder intelligent, minder daadkrachtig. Nu hebben wij een enorm laag gemiddelde van niet-intelligent, niet-daadkrachtige apathische figuren" (Vgl. Diekmann: „Een doekje voor het bloeden", p. 46).

Noot van de Redaktie:

Dit artikel is met toestemming van de schrijver (student kulturele anthropologie aan de Universiteit te Nijmegen) overgenomen uit zijn kandidaats-skriptie: **„Antillen: een tweede taal? Neen en ja."** („Neen" slaat op het Nederlands als tweede taal).
De publikatie daarvan in „Watapana" impliceert niet dat wij het volkomen eens zijn met de inhoud, maar wij zijn van mening dat het een bevruchtende bijdrage zal leveren aan de debatten over onze taaloriëntatie in de toekomst.

C VI

de oude ogen
vroegen nog om leven
zijn oude benen gevlochten
konden evengoed
doorbogen takken zijn
de wind is zwaar
onverstoorbare yogi

het is wel te veel moeite
de benen te ontrafelen
na zoveel jaren

hij moet zijn leven dragen
verder verdorren
er verpoederen al twijgen

en maar vluchten vluchten
een noordoostenwind keren
zijn wijsheid kon niet bezweren
een oude zwerver te worden

ik volgde sporen
vermolmde heuvels
en hoger laat ik ze achter mij

de gedachten verzwaren
mijn rug holt uit
stenen ogen over houden
om leven vragen

natte schelpen
aan een strand
het vlees aan een lange reis
verzworven

Ll. R. Narain

Een lange reis

de vrouw van wie ik hou
is het telkens omklappen
van de vele bladeren
dansend een boom omvattend

ik hou van een vrouw
behalve dat haar ogen laatst
zwart waren
nu blauw
schemert zij met zoveel glimlachen
als de aarde die onder mijn voetstappen
opwaait
als een eiland uit zee springend
zoals op mijn lange reis steeds meer lichten
de stad voorspellen
als de geuren van vroeger mij verlaten

zij boog over mij
en verzoende
chemicaliën met het leven
voorzichtig groen uit regen geboren
overdadig groen nog schuwend

Ll. R. Narain

Grupo Teatral de Aruba ("Mascuraba") se presentó en Coro, Venezuela

El conjunto Teatral ,,Mascaruba'', compuesto por unos 30 actores arubanos, se presentó en la Concha Acústica de Coro, con el drama ,,Macuarima'', (original del dramaturgo arubano Ernesto E. Rosenstand) cuyo argumento es de índole histórica.

La obra escenifica las circunstancias en que se produjo la conquista española en tierras antillanas y fue presentada en Papiamento, la lengua autóctona de Aruba.

Comenta ,,El Coriano'': Un lleno total se registró en la Concha Acústica con lo cual el público de Coro correspondió el gesto desinteresado y amistoso del grupo teatral antillano, que generosamente ofreció uno de los momentos sin duda inolvidables en el acontecer de la cultura en nuestro Estado.

Dijo el Gobernador del Estado, Ing. Ramón Antonio Medina: ,,Con esta presentación debemos incrementar relaciones culturales con los países antillanos.''

,,El Nacional'' de Caracas llega a la conclusión de que, con la presentación del grupo ,,Mascaruba'', se iniciará entre Aruba y el Estado Falcón una corriente de intercambio cultural que estrechará los vínculos entre la isla y el Estado.

El Padre Octavio R. Petit, presidente de la Sociedad Bolivariana en Coro, dijo: ,,Lo único que anima a este grupo de Aruba es una profunda vinculación cultural con Coro. Y esta vinculación es, en cierto modo, ancestral, si se toma en cuenta que los indios de Aruba eran de la misma raza caquetía que a la vez poblaba a Coro.''

Concluyó el sacerdote e historiador expresando que la misma relación se ha continuado en las épocas modernas, ya que en el Estado Falcón existen mucho más de cien familias oriundas de las Antillas, entre las que señaló a los Smith, Van Grieken y Curiel.

,,Watapana'' se complace en presentar sus lectores las impresiones de Ernesto Rosenstand con motiva a la visita de los actores arubanos en Coro el siete de enero de 1972, fecha que al decir del dramaturgo arubano fue histórica en el mundo teatral antillano.

Ernesto E. Rosenstand:

MACUARIMA EN CORO

Por primera vez sale un grupo antillano a presentar una obra en su idioma vernáculo — el papiamento. Y esta presentación histórica tuvo a su vez un éxito rotundo, no solamente artísticamente sino también cultural. Los organizadores se desvieron para hacer nuestra permanencia en su cuidad colonial algo inolvidable. Desde el primer instante que el elenco arubano puso pie a tierra nos sentimos como si estuviéramos en nuestra propia isla. Nos sentimos como amigos entre amigos. En el aeropuerto nos esperaba una banda de música y después de bailar algunos piezas nos dirigimos al Club Bolívar, donde conocimos a las autoridades gubernamentales y culturales del Estado Falcón. Por la noche presentamos a Macuarima en la Concha Acústica de Coro, que registró un lleno de más de 2000 personas, que salieron entusiasmadas después de la presentación.
La prensa unánimamente aplaudió este intercambio cultural en titulares así como: ,,Exito sin precedentes en Coro''. Y en una entrevista después de la función el Gobernador del Estado Falcón Ramón Antonio Medina dijo: ,,Con esta presentación debemos incrementar relaciones culturales con paises antillianos''.
Otro punto positivo de nuestro viaje fue el intercambio personal que tuvimos con diferentes personas de la comunidad coriana. La figura clave de este intercambio cultural fue el Muy Reverendo padre Octavio Petit, presidente de la Sociedad Bolivariana que en todo momento apoyó esta idea. No solamente preparó nuestra presentación en la Concha, sino que en todo momento estuvo atento con el grupo. A esta incansable figura no se le escapó ni el mínimo detalle para hacer nuestra permanencia algo inolvidable.
Con Macuarima en Coro, el grupo teatral Mascaruba cerró con broche de oro sus presentaciones de esta obra.
Esperamos de todo corazón de que este intercambio cultural entre estos dos pueblos perdure por muchos años.

Aan Chila

de zon heeft nog niet de stranden kunnen bereiken
smekend tussen de bergen een derdegraads wanhoop
vanaf de ravijnen naar omlaag wachten
proberen hier geen flats meer te bouwen
laat nog even de orchideeën bloeien voor een foto
straks zijn alle archieven vol
zo een natuurlijk ultimatum onder ons

de kalenderdagen zijn reeds op de plaat geregistreerd
tijd is geluid en tussen de bergen alleen de wind
ritmisch bloeien de bloemen hier nog en niet in kassen
de bergen kúnnen omgebouwd worden tot flats!
gedenk miraflores . . .

de steenmassa's zijn ons niet vijandig
breek deze mythe en draag verzoening aan
redt nog mijn laatste orchidee
redt haar van bloemistenhanden
redt haar!
redt mij!

de meeuwen zijn al boven ons hoofd
bondgenoten van de vervlakte mens
zoekend naar stranden, menselijke vermakelijkheidsvlaktes
waar schepen olie kunnen lozen, waardeloze olie
wat is de waarde van één mens
uitgedrukt is strandlengte en olieoppervlak?
(gebruik maar ángstróm eenheden)
haal in godsnaam de meeuwen neer!

voel de bergen vallen
voel ze vallen!
probeer wanhopig nog rechtop te blijven staan
tussen deze hopen bouwmateriaal
vlieg weg desnoods
vlieg weg condor vlieg met me mee
onze eieren leveren kalk
maar vlieg weg, vlucht weg
naar kosmische ruimten zonder mensen
kosmische ruimten tussen mens en dood
met sterke neiging naar dit laatste
blijf zweven . . .

carel de haseth

Watapana ta sali e biaha aki ku un poko retraso.
Esei ta debí na e problemanon finansiero, ku nos ta luchando ku ne.
Danki na un reakshón di algun di nos lektornan na Hulanda, kendenan a apojá nos dor di paga nan suskripshón riba Watapana na tempo, nos a logra realisá e number aki.
Pa Watapana por sigui sali den futuro, nos ta supliká tur nos otro lektornan, ku no a paga nan kontribushón aínda, di hasi esaki awe mes.

Antijas hulandés: NAf. 4,—
Antilliaanse Bank Unie, Aruba (na nòmber di H. Habibe i menshonando: „Watapana")

Hulanda: Nf. 7,—
Kwenta postal (postgiro) no. 1634245 na nòmber di „Redakteur van Watapana",
Groenhovenstraat 14, Leiden.

H. Habibe:

Pablo Neruda, ganadó di premio Nobel 1971

Akademia di Arte na Zweden a konsedé, aña pasá, e premio di más grandi pa literatura („Nobèl-prèis") na e poeta chileno Pablo Neruda.
Pablo Neruda a nase komo Neftalí Ricardo Reyes día 12 di jüli 1904 na Parral, Chili. Su sewdónimo (e nòmber Pablo Neruda) ta bini di e nòmber di un chekoslovako: Jan Neruda.
Pablo Neruda a studia fransés i despwés el a kuminsá dediká su mes na su karera impresionante komo polítiko i poeta. Na 1945 éla wòrdu elegí komo senador di Repúblika di Chili.
Den kurso di su peregrinashón komo diplomátiko éla publiká entre otro „Crepusculario" i „Veinte poemas de amor y una canción desesperada" (1923 resp. 1924), kaminda é ta konsebí amor ku un intensidat romántiko.
E obra kapital, promé ku su fase komunista, a nase na Asia: „Residencia en la tierra".
Neruda ta ser nombrá komo kónsel na Rangoon, Asia, kaminda é ta deskribi su bida solitario. Den e obra akí ta pruf e ambiente di e mucha muhénan ku no por pega soño anochi i ku ta rondoná su kas solitario manera „un hoja fo'i karkónan ku ta move ku un ímpetu sexual". [1])

miro una niña de papel y luna,
horizontal, temblando y respirando y blanca
y sus pezones como dos cifras separadas,
y la rosal reunión de sus piernas en donde
su sexo de pestañas nocturnas parpadea.

La pondré como una espada o un espejo,
y abriré hasta la muerte sus piernas temerosas,
y morderé sus orejas y sus venas,
y haré que retroceda con los ojos cerrados
en un espeso río de semen verde

(Maternal nupcial)

[1]) Der Spiegel, no. 44; oktober 1971

Además di e tipo di lírika sexual aki, nos ta mira (of sinti?) Morto pasa manera un basora ku ta bari tur pipita di bida. Ku un estilo surealista Neruda ta revelá nos un vishón di angustia. E poeta ta kontemplá e desintegrashón di realidat. Bida ta un kontinwo murimento, existensha ta un konstante deskomposishón di bida:

Como un naufragio hacia adentro nos morimos,
como ahogarnos en el corazón,
como irnos cayendo desde la piel al alma.

(Sólo la muerte)

Despwés di e fase ,,pesimista'' akí, despwés ku el a experimentá na Asia e ,,pobresa manera un herida di nos tempo'', Neruda a bira kónsel na Spaña, kaminda esnan di ,,Falange'' a mata un di su mihó amigonan, Federico Garcia Lorca.
Den ,,España en el corazón'' (1937), ku ta forma parti di e di tres tomo di ,,Residencia en la tierra'', Neruda ta deskribí lírikamente e ambiente apokalíptiko di e guera sivil na Spaña:

Y una mañana todo estaba ardiendo
y una mañana las hogueras
salían de la tierra
devorando seres
y desde entonces fuego,
pólvora desde entonces,
y desde entonces sangre

Y como en vuestros corazones, madres,
hay en mi corazón tanto luto y tanta muerte
que parece una selva
mojada por la sangre que mató sonrisas,
y entran en él las rabiosas nieblas del desvelo con la
desgarradora soledad de los días.

Komo e obra prinsipal di Neruda, e komishón di e premio ,,Nobel'' a menshoná ,,Canto general'' (1950), un sorto di poesía épiko moderno ku intenshón polémiko i polítiko ku ta trata di expresá e fórsanan revolushonario di henter Latino América. Istoria, geografía i esensia di Latino América ta haja un interpretashón kosmogóniko:

Antes de la peluca y la casaca
fueron los ríos, ríos arteriales. . .

El hombre tierra fue, vasija, párpado
del barro trémulo, forma de la arcilla,
fue cántaro caribe, piedra chibcha,
copa imperial o sílice araucana.
Tierno y sangriento fue, pero en la empuñadura
de su arma de cristal humedecido,
las iniciales de la tierra estaban
escritas.

Delgada tierra como un látigo,
calentada como un tormento,
tu paso en Honduras, tu sangre
en Santo Domingo, de noche,
tus ojos desde Nicaragua
me tocan, me llaman, me exigen,
y por la tierra americana
toco las puertas para hablar,
toco las lenguas amarradas,
levanto las cortinas, hundo
la mano en la sangre. . .

Feliz año nuevo para mi patria en tinieblas.
Vamos juntos, está el mundo coronado de trigo,
el alto cielo corre deslizando y rompiendo
sus altas piedras puras contra la noche: apenas
se ha llenado la nueva copa con un minuto
que ha de juntarse al río del tiempo que nos lleva.
Este tiempo, esta copa, esta tierra son tuyos:
conquístalos y escucha cómo nace la aurora. (Canto general, I & II)

Ja den su ,,Canto general'' nos ta nota un tendensia di skirbi un lengwahe símpel, di manera ku tur hende por komprondé. Poko poko Neruda ta dediká su mes na deskribí kosnan símpel i fundamental di bida (,,Odas elementales''; 1954). Neruda ta un ,,bardo'' (= volkszanger), na kende su ,,recital'' i deklamashónnan miles i miles di hende (kampesino!) ta akudí. Su verso ta kore manera un riw kla i transparente, mientras ku su imágennan (oníriko) ta keda fásilmente grabá den hende su fantasía.
Mwestra di su versifikashón fásil ta su ,,Canción de gesta'', publiká na 1962. Den e prólogo Neruda ta skirbi, entre otro: ,,Primeramente medité este libro en torno a Puerto Rico, a su martirizada condición de colonia, a la lucha de sus patriotas insurgentes. El libro creció después con los acontecimientos magnánimos de Cuba y se desarrolló en el ámbito Caribe. Lo dedico, pues, a los libertadores de Cuba: Fidel Castro, sus compañeros y al pueblo cubano. Lo dedico a todos los que en Puerto Rico y en todo el crepitante mundo Caribe, combaten por la libertad y la verdad siempre amenazada desde los Estados Unidos de América del Norte''.
I papiando di libertat, lo ta bon pa nos rekordá e vérsonan di Nicolás Guillén: ,,Jamaica en inglés llorando, Haití en patuá; en papiamento otras islas, y todas sin libertad''.
Neruda, meskós ku Nicolás Guillén, ta un di e òwtornan más grandi ku Latino América ta posee awendía. Su poesía a haja un dimenshón universal, komo ku é ta defendé, fo'i un inspirashón marxista, kaso di pweblo i di e solidaridat universal.
Konsiderando ku ta na e islanan den Caribe el a dediká su ,,Canción de gesta'', of mihó bisá, na esnan ku ta lucha pa logra nan libertat, nos ta publiká íntegramente e kantika ,,La Libertad''.
I pa destaká a dimenshón grandi di su obra i e solidaridat di Neruda pa ku e pweblonan ku ta sufri e mesun miseria, nos ta publiká tambe e kantika nan ,,La traición'' i ,,Muere el traidor''.

LA LIBERTAD

Tesoros del Caribe, espuma insigne
sobre ilustres azules derramada,
costas fragantes que de plata y oro
parecen, por la arena elaboradas,
archipiélago intenso de los sueños,
comarcas de susurro y llamarada,
castillos de palmeras navegantes,
montañas como piñas perfumadas,
islas sonoras que al baile del viento
llegásteis como novias invitadas,
razas color de noche y de madera,
ojos como las noches estrelladas,
estatuas que danzaron en los bosques
como las olas por el mar amadas,
caderas de azafrán que sostuvieron
el ritmo del amor en la enramada,
senos oscuros como el humo agreste
con olor a jazmín en las cabañas,
cabelleras urdidas por la sombra,
sonrisas que la luna edificara,
cocoteros al viento concedidos,
gente sonora como las guitarras,
pobreza de las islas y la costa,
hombres sin tierra, niños sin cuchara,
muchachas musicales dirigidas
por un tambor profundo desde el Africa,
héroes oscuros de los cafetales,
trabajadores duros de la caña,
hijos del aqua, padres del azúcar,
atletas del petróleo y las bananas,
oh Caribe de dones deslumbrantes,
oh tierra y mar de sangre salpicadas,
oh antillas destinadas para el cielo,
por el Diablo y el hombre maltratadas:
ahora llegó la hora de las horas:
la hora de la aurora desplegada
y el que pretenda aniquilar la luz
caerá con la vida cercenada:
y cuando digo que llegó la hora
pienso en la libertad reconquistada:
pienso que en Cuba crece una semilla
mil veces mil amada y esperada:
la semilla de nuestra dignidad,
por tanto tiempo herida y pisoteada,
cae en el surco, y suben las banderas
de la revolución americana.

LA TRAICION

Para la paz en una noche triste
el General Sandino fue invitado
a comer, festejando su bravura,
con el Embajador ,,Americano'
(porque el nombre total del contiente
estos filibuesteros usurparon).
Alegre estaba el General Sandino:
vino y brindis subieron y bajaron:
los yanquis regresaban a su patria
desoladoramente derrotados
y el banquete sellaba con honores
la lucha de Sandino y sus hermanos.
En la mesa esperaba el asesino.
Era un oscuro ser prostibulario
y levantó la copa muchas veces
mientras en los bolsillos resonaron
los treinta horrendos dólares del crimen.
Oh banquete del vino ensangrentado!
Oh noche, oh luna falsa en los caminos!
Oh estrellas amarillas que no hablaron!
Oh tierra muda y ciega de la noche!
Tierra que no detuvo su caballo!
Oh noche de traición que abandonaste
la torre del honor en malas manos!
Oh banquete de plata y agonía!
Oh sombra de traición que prepararon!
Oh pabellón de luz que florecía,
desde entonces vencido y enlutado!

MUERE EL TRAIDOR

Se llamba Somoza el traidor
el mercenario, el sátrapa, el verdugo.
He dicho se llamaba, porque un día
llegó el rayo a clavarlo contra el muro.
Nicaragua conoce los martirios,
el alma encadenada que mantuvo
mientras sus corifeos escribían
con plumas de barriga y voz de mulo,
comparándolo a Dios y a los planetas,
al rosicler rosado del crepúsculo,
mientras estrangulaba a Nicaragua
con manos de ladrón y dedos turbios.
Vino el valiente Rigoberto López:
lo encontró festejando sus asuntos

y le cortó la vida con la ráfaga
de un rápido relámpago iracundo.
Así cayó el Abdomen perforado
y se restituyó el honor difunto.
Murió allí el héroe que traía el fuego:
él cavó su destino con sus puños.
Semilla de la muerte fue su hazaña!
Honre su nombre el cántico del mundo!

Pablo Neruda

(tumá fo'i: Canción de gesta;
El Siglo Ilustrado,
Montevideo, 1964)

Mientras watapana ta zwai
i ta zoya i ta keha
Mientras tera ta habri
i kibra
pa laga raisnan
di watapana drenta

Mi ta puntra mi mes

Si despues di e mundo aki
Tambe watapana lo zwai
i lo zoya i lo keha
i si tera tambe lo habri
i lo kibra
pa laga raisnan
di watapana drenta.

Nena Bennett

H. Habibe:

Kén tabatá César Augusto Sandino ?

César Augusto Sandino a nase na 1895 na Nicaragua. Tempo ku el a bai buska trabòw na un plantashón di banana di United Fruit Co., el a sera konosí ku e realidat doloroso di, kasi hende por bisa, e sklavitut den kwa su kompatriotanan tabatá biba. Poko luna despwés ku el a haja trabòw, nan a deklará un wèlga, pasobra e polísnan privá di e empresa merikano (United Fruit Co.) a asesiná un di e plantadónan di banana. Nan a koi Sandino preso, dun'é un kastigo i kit'é despwés foi trabòw. Djèi é ta bai na un pweblo chikito, Quiroga, Guatemala, i bòw di un nòmber falso é ta logra haja trabòw na e úniko lugá posíbel: tajérnan mekániko di United Fruit Co. Ei é ta keda te 1923.
Despwés é ta sigui pa México. Tres aña é ta biba na Tampico, trahando bòw di tera den mínanan di Huasteca Petroleum Co., i asimilando ideanan nobo den e ambiente kaminda aínda bos i mensahe di Emiliano Zapata ta den airu.
E tempo èi, 1926, e ,,marines''-nan ta ultrahá Nicarugua ku un okupashón militar. César Augusto ta subi den séronan i fo'i riba La Segoviana é lo bringa, kwáter aña largo, e 14.000 sòldánan di e marina merikano i e ,,forsanan nashonal'' di e oligarkía. Bòw di e sirkunstánshanan aki é ta haja e nòmber di ,,General''.
E pweblo di Nicaragua ta keda babuká di indignashón ora é tende di e pakto (,,Bryand-Chamorro'') ku ta rekonosé ,,derechonan'' di U.S.A. pa intervení den asuntonan interno di Nicaragua, asta mediante akshón di su trópanan. Sandino ta papia ku e trahadónan di e zona minero di San Albino i é ta exponé un plan pa lanta un grupo armá ku por aktwa riba su mes. . . I é ta pensando kaba riba e apojo ku é lo haja di México. Pero ora é baha fo'i e sero pa kuminsá su bida di sòldá líber, ta solamente nwebe hòmber ta kompañ'ele. E ,,ehèrsito'' chikito ta wòrdu reforsá despwés ku 20 hende más, ku ta bini di un plantashón di e United Fruit Co.
Algún muhé di bida ta juda Sandino hòrta skopèt i munishón pa arma 100 guerijero. Ora ku Sandino bolbe ,,Las Segovias'' ja é ta hefe di un grupo di 300 hòmber armá. Den nan tin, tambe, mucha di 13 à 15 aña i trahadónan.
Sandino ta drenta Jinoteca, kaminda 800 sòldá di e kabajería di Gobierno ta habri paso pa e ehèrsito di Sandino, despwés ku esaki a mata e héfenan. Ora ku ,,El Aguilucho'' risibí un mensahe di kapitán Hatfield — di e trópanan merikano — den kwa nan ta bis'ele ku nan ta dun'é un plaso di 48 ora pa é entregá su mes, é ta konstestá: ,,Está bien, iremos a entregar las armas, pero han de quitárnoslas cuando hayamos muerto''.
Día 19 di september di 1928 é ta konkistá Telpaneca, matando e ,,yankee''-nan ku tabatá okupá e lugá. Na otro partinan, tambe, e merikanonan ta ser derotá. Despwés di e derota di Las Cruces (1929), U.S.A. ta buta su aviashón disponíbel

pa kuminsá bombardiá diariamente e posishónnan di e ,,Ehérsito di hendenan líber" i tambe e lugánan sivil di retagwardia.
E enemigo su intenshón tabatá kòrta e transporte di alimento i kibra asina e moral kombatiente di e trópanan di Sandino. Pero e ex-obrero ta revelá su mes komo un bon estratega. Dos día largo e oroplanonan ta blo bombardiá pòpchi bistí ku ünifòrm di sòldá di Nicaragua. Ora ku esájanan ripará ku ta riba pòpchi nan tabatá tira, ja e guerijeronan di Sandino a laga tumba kaba den direkshón di Jinoteca. U.S.A. ta kuminsá komprondé ku nan tin ke-aber ku un patriota ku ta alimentá idéanan di un revolshón sosial à lo mexikano, manera esún di e indján Emiliano Zapata, ku nan a mata poko aña antes. Despwés tin un etapa di ,,alto el fuego" ku ta dura más o menos un aña. Sandino ta bai México pa buska ajudo i pa mira pa su salú drecha. Promé di Mèi, 1930, é ta bolbe serka su hendenan i guera ta kuminsá atrobe. Un aña despwés, 1931, Sandino ta bandoná Longtown, ku ta keda sembrá di kadáver merikano.
Poko poko su ehérsito ta sigui krese te jega un kantidat di 5000 hòmber. Na aprel, 1932, varios kombate ta tuma lugá i e ármanan kriojo ta sali viktorioso kasi tur biaha. Na jüni e guera ta baha fo'i séronan den e valèinan di banana, den e región parti panòrt di e país. Sandino tin na su fabor e enorme majoría di e poblashón i, naturalmente, e masa di hédenan póber ku ta mará na e kompanía di United Fruit Co.
Na desèmber e ,,marines"-nan ta sali fo'i Nicaragua. Pero nan ta laga algún representante atrás: Sacasa, Moncada i Somoza, kendenan lo kometé e asesinato di Sandino.
Un anochi, 21 di februari di 1934, na kaminda di stat pa fligfèlt e kamión ku tabatá hiba Sandino, hunto ku su generalnan, a para na un kruse solitario. . . .
Poko día promé, Sandino a disidí di baha fo'i séronan pa trata un asunto ku Sacasa, na Managua (kapital di Nicaragua). El a preferá di aparesé sin ningún ostentashón i sin penetrá e kapital ku su ehèrsito, konfiando ku e país lo por subi ariba un mihó kaminda, den direkshón di otro fórmanan di bida.
E anochi èi tur e lusnan di e palèis di e presidente (Sacasa) a sende, riba e bunita lago di Managua, pa risibí Sandino. Durante e tres o kwáter díanan promé nan a negoshá tokante e base pa un akwèrdo. E ,,hòmber líbernan" lo desarmá nan mes poko-poko i nan lo drenta den e bestür komunitario. Gobièrno lo permití nan pa importá libremente nan mashínnan pa traha na kunuku i é lo duna nan krédito espesial. Pero e plannan di Somoza, Sacasa i Moncada tabatá otro: mata Sandino. Na e brindis final di e akogida tabatá presente ,,Tacho" Somoza, ku lo bira diktador di e país (te ora ku nan mat'ele 30 aña despwés).
César Augusto, kende su amigonan a tah'ele i a spièrt'ele pa e konspirashón, sin ku nan a logra konvens'ele pa sali fo'i e país, ta sinti su mes felís, ora ku el a dispidí di Sacasa. El a kere ku ta e pas di su tera el a sigurá, pero loke el a hasi tabatá konfirmá su sentensia di morto. Nan a ataká e kamión, Avenida Roosevelt. ,,Dios salve a Nicaragua!" Sandino a grita, ora ku supteniente Monterrey a tir'ele mata.
Somoza a tuma poder i a someté e país sentro-amerikano pa hopi tempo. . .

(fragmento di ,,La primera acción guerrillera americana del siglo XX"; tumá fo'i ,,Indice", Aña XXIV, oktober 1969)

Verwaaiend op de Passaat

1 met roodgele bussen naar 'n baai
waar zoutpannen zich openscheurden
en bomen tot reusachtige splinters barstten
langs bekorste randen.

in 't toevoerkanaal
ingesmeerd met klei
grijs en stinkend
trok je meisjes mee in 't water
die pas borsten kregen
op de middag
dat 'n arts ze gaf.

toen je thuiskwam
likte de hond aan je vingers.

2 de kleine man driftig wijzend
tekens van geschiedenis
waarin wij 'm hadden ingewijd
toen ie nog witter was.

zelfs schrammen op z'n arm
als wij elke middag
struikelend over geitepaden
knieën vol kaktusnaalden
brachten we zelf tekens aan.

3 je lichaam kanoën over zeeappelsperen
naar water waar de bodem zonder was
waar je schreeuwde
handen zich om je benen knelden
je zeewater binnen kreeg.

de bussen op 't strand.

4 avonden met ritselende peulen van de flamboyan
en muziek van over 't hek
verwaaiend op de passaat
tot in de morgen.

je dacht aan wat 't zwarte meisje vertelde
de koorts van geloof in 'r ogen
ver van de weg
zwavelgeur
de kans te trappen in 'n koeieplak

te struikelen over 'n schedel
op koude handen in je nek.

en je droomde.

5 alleen naar de stad
onder samenzwerend tokketok
van de veerboot
de rode ballen van de semafoor
hoog op de rots.

je moest vragen om te zien
wist de bus.

langs de koelwaterbassins
waar 'n jongen teer zoog in z'n longen
langs de huizen
waar je sliep naast 'n zwarte moeder
die je later meneer noemde
en terugging naar haar eiland zonder zoon.

op de kast nog weken
't vliegtuigmodel
en passeerde de bus.

6 van de vertrekkenden
de afdrukken van hun vlinderhanden
op 'n spiegel
de lege volière van hun gezichten

7 achter de hor
voorbij 't licht ombonsd door vlinders
de stem schor gemarteld
met woorden van noodlot:

't schip dat niet meer tegen de kade schuren zou.

8 nachten
met 'n waaier geluk langs onze lippen
langs 'n lichtende zee
dagen
waarop vurige liefde opensprong.

maar de geur van brakkende kreken
zwierf de onrust in me los.

met 'n krans van spelden om de mond
de naam misbruikend
die 'k haar als liefkozing gaf

zwarte vrouw.

A. van der Wal

M' a Skapa

Ayera nochi
El a bati
na mi porta

Bon tirá
den su flus preto
i Su kamisa blanko.

M' a habri porta
lag' E drenta
pon' E sinta
p' ami bisti
mi pantsut biña.

Asina nos a sali
manera dos enamorá
Kuchi kuchi
Nos ta papia
Kasi den ore' i otro

I na un momento
El a bisa:
Mi amor
Awe nochi
Nos t' ei balia
Nos dos hunto, e Wals
Di Eternidat.

I mes ora
m' a kòrda
riba mi
yunan
bon drumí

M' a laga kai
Saka kareda
Kore bai
Lag' E so
bon babuká
pará den porta
di santana.

Nena Bennett

Isla di mi, mi kier
      kambia bo fashi.
Mi kier sinta pafor
      na California
skirbiendo ku piedra
      mi nòmber
      den santo
i laga olanan
      lora bin kit'é.
Mi kier subi riba
      bo lombrishi
i tira e flor di kibrahacha
      p'é baha ku biento
      i kubribo ku oro.
Mi kier dobla e watapana
      bir'é kara p'ariba
      i saka tur su djus
pa mi yena mi mes k'e forsa
dje primitibo indjan.
Mi kier koi bo kurpa
      lor'é boka abou
pa mi hunga ku e tesoro
ku bo ta warda den fondo di bo ser.
Mi kier drenta bo serebro
      mané un idea di ayera
      mané un hecho di mañan,
      mané un unión karnal
mi kier ta den bo
pa bo ta den mí.
Mi kier ta un,
      un so ku bo
i mi kier dirihibo mané
      un piskadó
ta dirihí su kanoa
      p'é tira su tarai.
Mi kier sakabo,
      kore bai ku bo
      hibabo te na solo
pa mi ponebo riba mundo
na e lugá di más halto,
pa bo ta un dios
ku ta traha su hende
i ta bolbe mat'é,
hink'é hundu den bo
      fondo kayente.
Isla di mi, mi kier
      kambia bo fashi.

Ramón

Aruba, 201171

Rektificatie.

In het vorige nummer werd een linosnede afgedrukt op pagina 21 zonder erbij te vermelden dat deze lino door de schilder Charles Eyck werd vervaardigd.